

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора Чорної Вікторія Григорівни на дисертацію Міщенко Максима Вікторовича «Конституційно-правові засади гендерної рівності в Україні та зарубіжних країнах», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право

Актуальність обраної теми обумовлюється низкою важливих чинників, що стосуються як внутрішнього соціально-правового розвитку України, так і її міжнародних зобов'язань у сфері прав людини. По-перше, гендерна рівність є фундаментальною складовою демократичного суспільства та гарантується Конституцією України. Проте, на практиці реалізація цього принципу наштовхується на значні бар'єри - у сфері політики, зайнятості, оплати праці, кар'єрного просування, представництва у вищих ешелонах влади та доступу до правосуддя. Така ситуація свідчить про наявність розриву між формально проголошеними правами та реальним станом речей, що вимагає ґрунтовного аналізу причин, механізмів та наслідків. По-друге, Україна є учасницею ряду міжнародних документів, зокрема Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Резолюцій Ради Безпеки ООН щодо жінок, миру і безпеки, Стамбульської конвенції (ще не ратифікованої), а також Угоди про асоціацію з ЄС, де містяться зобов'язання щодо забезпечення рівності прав і можливостей. Вивчення досвіду зарубіжних країн, зокрема країн ЄС, США, Канади дозволяє проаналізувати ефективні інституційні та нормативні механізми, які можуть бути адаптовані до українського контексту. По-третє, гендерна рівність є важливим фактором соціальної стабільності, сталого розвитку, зменшення бідності та покращення добробуту населення. У воєнний і післявоєнний період, що переживає Україна, зростає потреба у створенні правових умов для відновлення соціальної справедливості, у тому числі, між жінками та чоловіками, ветеранами і цивільними, особами, які зазнали насильства або дискримінації на ґрунті статі.

Відтак, комплексне наукове дослідження конституційно-правових засад забезпечення гендерної рівності з урахуванням зарубіжного досвіду є надзвичайно важливим для подальшого розвитку правової системи України, вдосконалення національного законодавства та практики його застосування, реалізації міжнародних зобов'язань України у сфері прав людини та досягнення гендерно чутливої державної політики.

Вказане вище, а також фрагментарність наукових розробок щодо конституційно-правових засад гендерної рівності в Україні та зарубіжних країнах, відсутність комплексного аналізу його становлення та розвитку зумовлюють актуальність обраної теми, її важливе наукове та практичне значення.

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових результатів. Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації є достатньо обґрунтованими з точки зору методології наукового дослідження та логіки викладення матеріалу. Вони були отримані шляхом кропіткої роботи над науковими джерелами, в яких висвітлюються як прикладні питання конституційно-правових засад гендерної рівності в Україні та зарубіжних країнах.

Аналіз змісту роботи свідчить про те, що дисертація являє собою наукову, прикладну, самостійну, завершену, аргументовану, комплексну роботу, має високий науково-теоретичний та прикладний рівень. Вдала структура побудови дисертації свідчить про науково вивірений підхід до вирішення поставлених завдань і досягнення мети і завдань дослідження.

Високий рівень вірогідності та наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження забезпечено використання значного обсягу літературних джерел, нормативних актів, що складають 230 найменувань, узагальнених практичних матеріалів, відповідних наукових методів. Автор проаналізував значну кількість джерел в яких відбито основи конституційно-правових засад гендерної рівності в Україні та зарубіжних країнах.

Запропонована тематика на сьогоднішній день фрагментарно розглядалась в науках, які належать до сфери публічного права. Науковцями розроблені теми основ гендерної рівності та заборони дискримінації; охарактеризовано міжнародно-правові стандарти (ООН, Рада Європи, ЄС) гендерної рівності, та виявити організаційно-правові механізми їх реалізації; проаналізувано конституційне закріплення гендерної рівності в Україні та особливості її реалізації у порівнянні з практиками країн Європейського Союзу; розкрито особливості захисту конституційних прав осіб, які зазнали гендерно зумовлених викликів у зв'язку з вимушеною міграцією до країн ЄС.

Завданнями дисертанта при здійсненні даного наукового дослідження є: – дослідити теоретико-правові основи гендерної рівності та заборони дискримінації; – проаналізувати сучасні методологічні підходи до дослідження гендерної рівності в національній та закордонній доктрині конституційного права; – схарактеризувати міжнародно-правові стандарти (ООН, Рада Європи,

ЄС) гендерної рівності, та виявити організаційно-правові механізми їх реалізації; – проаналізувати конституційне закріплення гендерної рівності в Україні та особливості її реалізації у порівнянні з практиками країн Європейського Союзу; – виокремити та дослідити правові позиції Європейського суду з прав людини щодо реалізації гендерної рівності в зарубіжних країнах та схарактеризувати їхній вплив на розвиток національного права України; – визначити ключові проблеми та прогалини у функціонуванні організаційно-правового механізму реалізації гендерної рівності в Україні; – оцінити значення Стратегії гендерної рівності Європейського Союзу як орієнтиру для вдосконалення національного правового механізму реалізації гендерної рівності; – виявити особливості захисту конституційних прав осіб, які зазнали гендерно зумовлених викликів у зв'язку з вимушеною міграцією до країн ЄС.

Нормативну основу дослідження становлять положення Конституції України, акти чинного законодавства, міжнародно-правові документи, ухвалені під егідою ООН, Ради Європи, а також акти первинного й вторинного права Європейського Союзу у сфері забезпечення гендерної рівності.

Емпіричну та інформаційну базу склали аналітичні огляди, науково-дослідні звіти, енциклопедичні джерела, матеріали наукової періодики, а також публікації провідних українських і зарубіжних учених, експертів та правозахисних організацій.

Використані в роботі загальнонаукові та спеціально-наукові методи дослідження (структурно-системного, логічного й порівняльного аналізу) дали змогу на належному рівні проаналізувати відповідну нормативно-правову базу України та міжнародно-правові акти у досліджуваній сфері. Це дозволило дисертантові сформулювати низку важливих наукових та прикладних теоретичних положень, висновків та рекомендацій.

Відображення результатів дисертаційного дослідження.

Зміст дисертаційного дослідження повною мірою відображений у 13 наукових працях дисертанта. З яких: чотири опубліковані у збірниках праць, визнаних МОН України як фахові, трьох міжнародних статтях, а також шести тезах конференції, які оприлюднені автором.

Теоретична та практична значущість одержаних результатів полягає у можливості їх подальшого використання у науково-дослідній сфері, практичній діяльності, освітньому процесі, тощо. Результати дисертаційного дослідження, зважаючи на їхню теоретичну та практичну цінність, можуть бути використані у: *науково-дослідній діяльності* – як підґрунтя для поглибленого вивчення проблематики гендерної рівності, зокрема в аспекті удосконалення

національного правового механізму її реалізації, а також для подальшої імплементації міжнародних стандартів у цій сфері; *освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін публічно-правового циклу, зокрема «Конституційне право», «Теорія держави й права», а також спеціалізованих курсів на кшталт «Гендерна рівність та заборона дискримінації в Україні»; результати дослідження можуть слугувати основою для розробки навчальних і методичних посібників, підручників, програм курсів; *нормотворчій діяльності* – для вдосконалення законодавчого регулювання у сфері реалізації гендерної рівності та недискримінації, зокрема формулювання нових правових норм і закріплення відповідних державних обов'язків із гарантування прав на гендерну рівність; правозастосовній практиці як інструмент підвищення ефективності діяльності суб'єктів повноважних забезпечувати реалізацію гендерної рівності в Україні, інституцій на кшталт Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений Президента України з прав дитини, Урядовий уповноважений з питань гендерної політики, правоохоронні та правозахисні органи а також інших органів та інституцій, що реалізують політику рівності та правового захисту; *правозахисній та правопросвітницькій сфері* для фахівців громадських організацій, зокрема правозахисного спрямування, у розробці та впровадженні навчальних заходів: тематичних лекцій, семінарів, інтерактивних тренінгів із питань запобігання дискримінації та реалізації гендерної рівності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 279 сторінок, з них основного тексту - 227 сторінок, список використаних джерел (230 найменувань) - 28 сторінок, додаток - 24 сторінки.

Структура дисертаційної роботи, обрана з урахуванням теоретичних та практичних аспектів проблеми, сприяла належному висвітленню предмету дисертаційної роботи, забезпечила обґрунтованість основних положень роботи, засвідчила наукову та практичну значущість дисертації, високий рівень отриманих у процесі дослідження результатів, вміння належним чином аргументувати обрану наукову позицію.

Всі розділи і підрозділи дисертації написані у відповідності до поставленої мети і задач наукового дослідження. Дисертація відрізняється не тільки чіткою логічною структурою, а й однозначною ідеологією щодо необхідності

впровадження її результатів в науку і практичну діяльність органів виконавчої влади, педагогіку тощо.

Автором наголошено, що з моменту відновлення державного суверенітету та обрання європейського вектора розвитку Україна зіткнулася з необхідністю вирішення нових викликів, серед яких і забезпечення рівних умов реалізації прав жінок і чоловіків. Це питання привернуло широку увагу наукової спільноти, стимулювало розвиток міждисциплінарних досліджень і стало вагомим внеском у становлення сучасної правової та соціальної доктрини держави.

Констатовано, що дослідження конституційно-правового регулювання гендерної рівності та механізмів її практичного впровадження засвідчують їх вплив на різноманітні аспекти суспільного життя. У науковій літературі можна виокремити два ключові напрями досліджень: перший, пов'язаний з розробленням загальних правових засад гендерної рівності, та другий, із вивченням практичних механізмів її реалізації.

Автором відзначено, що протягом історичного поступу зміст та форма гендерної рівності зазнавали трансформацій. Сьогодні її слід тлумачити як сукупність ідей та норм, зумовлених соціально-історичними умовами, які виражають правові орієнтири забезпечення гендерної справедливості в різних сферах життя та підтримують розвиток правової держави.

Наголошено, що гендерна рівність постає не лише як ціль правової політики, але й як один із дієвих інструментів утвердження прав людини. Її змістовний аналіз дозволяє виявити тісний зв'язок із базовими принципами права, зокрема принципами верховенства права й законності. Лише комплексне впровадження цих принципів дає змогу усунути правовий дисбаланс між жінками й чоловіками.

У сфері нормативного регулювання гендерна рівність передбачає рівний доступ до правових механізмів для всіх учасників суспільних відносин. В окремих випадках вона допускає використання заходів позитивної дискримінації та забезпечення процесуальних гарантій для обох статей у реалізації їхніх прав та обов'язків.

Відзначено, що гендерна проблематика має стратегічне значення для соціально-політичного розвитку. Наявність нерівності, особливо у сферах державного управління та політики, свідчить про потребу в системних змінах. Поновлення наукового інтересу до цієї теми сприяє розширенню підходів і формулюванню нових рішень на перетині правової теорії й практики.

В роботі стверджується, що імплементація міжнародно-правових стандартів у законодавство України відбувається поступово, однак із затримками,

фрагментарністю та недостатньою правовою визначеністю. Значна частина норм має декларативний характер, а механізми їх реалізації не забезпечують повного виконання зобов'язань, передбачених міжнародними договорами.

Проведене порівняльне дослідження практики держав-членів Європейського Союзу засвідчило, що ефективна імплементація міжнародних стандартів у цій сфері забезпечується через створення спеціалізованих інституцій, національних стратегій та правозастосовчих механізмів, які супроводжуються належним фінансуванням, моніторингом і публічною звітністю. Водночас значення має інституціоналізована система гендерного мейнстрімінгу у всіх сферах публічної політики.

Серед актуальних проблем у національному контексті залишається невизначеність понятійного апарату, відсутність системної гендерної освіти для державних службовців, низька обізнаність щодо міжнародних стандартів, а також слабка участь громадянського суспільства в імплементаційних процесах.

На основі проведеного аналізу обґрунтовано необхідність розроблення Національної дорожньої карти імплементації міжнародно-правових стандартів гендерної рівності, яка б передбачала: — систематизацію міжнародних зобов'язань України; — моніторинг стану їх виконання; — нормативне уточнення положень міжнародних актів на рівні підзаконних нормативно-правових актів; — обов'язкову участь експертного середовища та правозахисних організацій у правотворчих процесах.

В дисертації обґрунтовано, що Конституція України має бути уточнена або доповнена шляхом внесення окремих положень щодо зобов'язань держави у сфері забезпечення гендерної рівності, з урахуванням міжнародно-правових зобов'язань України та практики конституцій ЄС. Зокрема: визнання принципу недискримінації за ознакою статі, гендеру, статевої ідентичності; визначення обов'язку держави забезпечувати рівні умови участі жінок і чоловіків у політичному, економічному, соціальному житті; впровадження принципу гендерного мейнстрімінгу як засадничого в політиці держави.

Висновки підтверджують доцільність ініціювання конституційно-правової реформи у частині розділу II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», що дозволить: адаптувати текст Конституції до стандартів Ради Європи, ЄС та ООН; забезпечити правову визначеність і узгодженість національного і міжнародного рівня; підвищити ефективність застосування рішень міжнародних органів (наприклад, Комітету CEDAW або ЄСПЛ) у національній правозастосовній практиці.

Також наголошено на необхідності тлумачення конституційних положень у світлі міжнародного права прав людини, відповідно до правової позиції Конституційного Суду України та рекомендацій Венеційської комісії, що може стати альтернативною поки що неможливим конституційним змінам.

Загальний аналіз змісту роботи свідчить про високий рівень наукової підготовки автора та його глибоку обізнаність з теоретичними і практичними проблемами тематики, що досліджувалась. Це відобразилось на змістовності і високому на науковому рівні проведеного дослідження і практичному значенні щодо впровадженні отриманих результатів в практику діяльності компетентних суб'єктів, науку адміністративного права та нормотворчу діяльність.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження, наукових оцінок, пропозицій та рекомендацій, теоретичних узагальнень і висновків, які складають основний зміст дисертації Міщенко Максима Вікторовича значною мірою зумовлюються актуальністю дослідження та обраним напрямком. Дисертація є однією з перших робіт в українській правовій науці, що присвячена питанню конституційно-правових засад гендерної рівності в Україні та зарубіжних країнах. Чітко визначеним, обґрунтованим є об'єкт і предмет, завдання та структура дисертаційної роботи.

В результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачем.

Отримані результати можуть бути використані в подальшій науковій розробці проблематики конституційно-правових засад гендерної рівності в Україні та зарубіжних країнах.

Значення результатів дослідження для науки та практики. Висунуті та обґрунтовані в роботі положення та рекомендації становлять значну наукову цінність, що має суттєве значення для правової науки. Тема роботи відповідає пріоритетним завданням держави щодо конституційно-правових засад гендерної рівності в Україні та зарубіжних країнах.

Дискусійні положення дисертації

Відзначаючи достатню виваженість і ґрунтовну аргументованість висновків та рекомендацій, належний рівень і практичне значення дисертації Міщенко Максима Вікторовича, разом з тим, у роботі можна виокремити деякі дискусійні моменти, а саме:

1. В підрозділі 1.2 розкрито методологія дослідження гендерної рівності у національній та зарубіжній науці конституційного права. З даного приводу виникають наступні уточнюючі запитання: яким чином використання спеціальних наукових методів, зокрема порівняльно-правового, формально-

юридичного, системного, соціологічного та історико-правового, впливає на поглиблення розуміння предмета дослідження гендерної рівності в межах національної та зарубіжної науки конституційного права? Наскільки ефективним є кожен з цих методів для виявлення особливостей правового регулювання, тенденцій розвитку та практичної реалізації принципу гендерної рівності в різних правових системах? Чи дозволяє така методологічна база сформулювати комплексне бачення механізмів забезпечення гендерного паритету у контексті сучасних конституційних трансформацій?

2. В підрозділі 2.3 дисертації «Практика ЄСПЛ з питань гендерної рівності: огляд основних рішень» дисертантом проаналізовано близько десяти справ ЄСПЛ. Однак, доцільно було б не просто констатувати суть даних кейсів, а презумуюючи суть кожної справи акцентувати увагу слухних для практики розгляду українськими судами схожих категорій справ.

3. На с.139 дисертації автор стверджує, що «Обґрунтовано, що Конституція України має бути уточнена або доповнена шляхом внесення окремих положень щодо зобов'язань держави у сфері забезпечення гендерної рівності, з урахуванням міжнародно-правових зобов'язань України та практики конституцій ЄС. Зокрема: визнання принципу недискримінації за ознакою статі, гендеру, статевої ідентичності; визначення обов'язку держави забезпечувати рівні умови участі жінок і чоловіків у політичному, економічному, соціальному житті; впровадження принципу гендерного мейнстримінгу як засадничого в політиці держави». Яким чином внесення до Конституції України положень щодо гендерної рівності, з урахуванням міжнародного досвіду та зобов'язань, може вплинути на реальне забезпечення прав жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя та сприяти формуванню справедливого й інклюзивного демократичного суспільства?

4. В дисертації у висновках до розділів містяться шаблонні не аргументовані висновки, зокрема: «з моменту відновлення державного суверенітету та обрання європейського вектора розвитку Україна зіткнулася з необхідністю вирішення нових викликів, серед яких і забезпечення рівних умов реалізації прав жінок і чоловіків. Це питання привернуло широку увагу наукової спільноти, стимулювало розвиток міждисциплінарних досліджень і стало вагомим внеском у становлення сучасної правової та соціальної доктрини держави» (с. 69 дисертації); «методологічна база дослідження гендерної рівності має міждисциплінарний характер. Вона складається з логічно структурованих принципів, методів і наукових парадигм, що у взаємодії формують цілісну концепцію вивчення механізмів реалізації гендерного паритету» (с. 70

дисертації); «вивчення рішень ЄСПЛ є надзвичайно актуальним для України, з огляду на її інтеграційний курс у напрямку європейського правового простору» (с.191 дисертації); «поняттєво-категоріальний апарат гендерної рівності в українському праві залишається недостатньо усталеним» (с. 219 дисертації) та ін.

5. У Вашому твердженні на с.219 констатується фрагментарність організаційно-правового механізму забезпечення гендерної рівності та наявність прогалин у нормативному регулюванні й інституційній координації. Проте цікавим було б побачити вашу точку зору: які саме комплексні та дієві механізми, на вашу думку, могли б забезпечити ефективну координацію між органами влади у сфері гендерної політики, а також належний моніторинг реалізації стратегічних документів на практиці?

Однак, зазначені зауваження не впливають на загальне позитивне враження від дисертаційної роботи Міщенко Максима Вікторовича і не знижують її методичної та науково-практичної значущості.

Висновок

Загальний аналіз роботи свідчить про самостійність і цілісність проведеного дослідження, його актуальність і високий науковий рівень, теоретичне й практичне значення для правотворчої, науково-дослідної сфер та навчального процесу.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в роботі, досить повно викладені в опублікованих автором наукових статтях, тезах доповідей на конференціях.

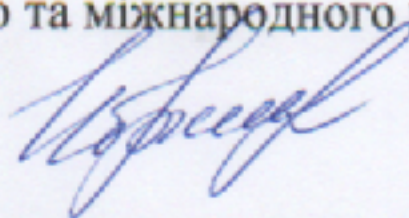
Таким чином, за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Міщенко Максима Вікторовича «Конституційно-правові засади гендерної рівності в Україні та зарубіжних країнах» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) затв. постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, Порядку присудження ступеня доктора філософії, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, Вимогам до оформлення дисертації, затв. постановою Кабінету Міністрів

України від 12.01.2017 № 40, що висуваються до дисертації на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук,
професор, професор кафедри публічного та міжнародного права
КНЕУ імені Вадима Гетьмана

Вікторія ЧОРНА

« ____ » _____ 2025 року

